

813
ПОПУЛЯРНА ЗЕМЛЕДѢЛЧЕСКА БИБЛИОТЕКА
„ИВ. ЕВ. ГЕШОВЪ“.

издава НАРОДНОТО ЗЕМЛЕДѢЛЧЕСКО ДРУЖЕСТВО

№ 854/920
Книга XV.

ИНСТИТУТЪ
ПО ОБЩО
ЗЕМЛЕДѢЛИЕ

ЗАХАРНОТО

И

КРЪМНОТО ЦВѢКЛО

Д. СИМОВЪ.

СОФИЯ

ПЕЧАТНИЦА „ДНЕВНИКЪ“

1906.

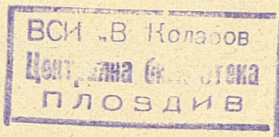
33119

1960

JH 5215.2

+ JH 5215.6

D 4655 / 1988

417

Д-р. Стой. Академия

БИБЛИОТЕКА

Инв. № 6433 мочв.

1980

Захарно цвѣкло.

До прѣди 1 1/2 столѣтие никой не е знаалъ, че въ цвѣклото има много захаръ. Най-напрѣдъ това е узналъ единъ немски химикъ на име Маркграфъ въ 1747 год. Отъ тогава учениѣ се заели да търсатъ начини, съ помощта на които да могатъ да извадятъ захарта изъ цвѣклото и да я приготвятъ за употребление. Туй се удало на сжщия ученъ и въ 1801 год. ученика му Ахардъ е построилъ първата захарна фабрика. Отъ тогава вече захарното цвѣкло е влѣзло въ редътъ на земеделѣческитѣ растения, и отъ тогава то е било захванато да се сѣе на цѣли ниви. — Въ насъ, както се знае, захарното цвѣкло се въведе прѣзъ 1898 г., когато се построи захарната фабрика въ София.

Климатъ.

Климата има много голѣмо влияние върху качеството и количеството на цвѣклото. Най-подходящия климатъ за цвѣклото е този, кждѣто успѣва лозата и зимнитѣ жита. Страни, въ които ваятъ чести и изобилни дѣждове и кждѣто слънцето малко грѣе, каквито сж странитѣ съ така наречения морски климатъ, не сж подходящи за захарното цвѣкло,

сжщо неподходящи сж и тѣзи страни, кждѣ ваятъ много малко дъждове и кждѣто сушата е продължителна. Въ страни съ морски климатъ (Англия) цвѣклото е бѣдно на захаръ, а въ страни съ сухо климатъ цвѣклото остава малко и дохода е слабъ. Тамъ, кждѣто прѣзъ есенъта падатъ достатъчно дъждове, и зимата е студена, за да може да измръзва земята, а врѣмето прѣзъ м. Априлъ е сухо, прѣзъ м. Май влажно (ваятъ дъждове) и топло безъ слана, прѣзъ м. Юни повечето сухо и топло, Юли и Августъ умѣрени дъждове и топло, а врѣмето до беритбата сухо и слънчево, тамъ цвѣклото успѣва твърдѣ добръ. Отъ особна голѣма важность е да бжде есенъта слънчева и топла, защото тогава цвѣклото става много богато на захаръ, а ако врѣмето прѣзъ Септември е облачно и дъждовно, тогава цвѣклото почва да образува нови листа и остава много бѣдно на захаръ. Къснитѣ пролѣтни слани и града врѣдятъ много на цвѣклото, затова въ страни, кждѣто падатъ слани чакъ прѣзъ м. цъ Май или често бие градъ, по-добръ е да не се сѣе цвѣклото.

Нашия климатъ е отговарящъ за цвѣклото и на всѣкъ изъ България то може да успѣва. Само въ много високитѣ планински мѣста и въ тѣзи, дѣто лѣтото е съвсемъ много сухо, то нѣма да даде добъръ доходъ.

Почва.

Цвѣклото обича тие почви, които нито сж много тѣжки, нито пакъ много леки, а срѣдни. Напр. въ много клисавитѣ глинести или пакъ въ

пѣськливитѣ почви то не може да вирѣе добръ, нъ въ глинесто-пѣськливитѣ то става много добръ. Сжщо добръ вирѣе цвѣклото въ глинестомергелнитѣ, хумознитѣ (черноземнитѣ) и наноснитѣ почви. Въ варовититѣ и пѣськливо-глинеститѣ вобще въ по лекитѣ почви цвѣклото може да успѣва, ако има достатъчно дъждове, защото инакъ цвѣклото ще срада отъ сушата. Иловицитѣ, чисто пѣськливитѣ, мочурливитѣ и торфевитѣ почви не сж никакъ годни за цвѣклото и на такива не бива да се сѣе. При избирането на почвата ще трѣбва да се внимава още и на това, што то да съдържа достатъчно варъ; ако почвата нѣма достатъчно варъ, цвѣклото ще бжде бѣдно на захаръ и слѣдователно нѣма да е отъ добро качество.

Най важното, на което трѣбва да се обърне внимание при избиране нива за цвѣклото, е да бжде орницата дълбока и рохка, за да може корена да влиза свободно на долѣ, а подорницата да не бжде каменлива или много клисава. Защото, ако подорницата е каменлива, освѣнъ дѣто корена на цвѣклото не може да влиза надолѣ, нъ още и дъжда, влагата нѣма да се задържи, а ще се просмучи нѣкъдѣ въ дълбочината на земята или пъкъ, ако тя е много клисава, ще задържа за дълго всичката влага; въ първия случай цвѣклото ще страда отъ суша и ще остава неразвито, древно, а въ втория — ще страда отъ влагата и може да изгние; но въ единия и въ другия случай, то нѣма да даде добъръ доходъ. Вънъ отъ това почвата трѣбва да е много богата, силна, защото цвѣклото има малко и къси корени, та не може да черпи храната си отъ по-голѣмо пространство.

Прѣдшественици.

Захарното цвѣкло обича да бѣде посѣяно на нива, която по-рано е била заета отъ пшеница, рѣжъ, ечмикъ, царевича и пр. Цвѣкло слѣдъ цвѣкло не се сѣе, нѣ, ако по нужда трѣбва това да стане, тогава да не се повтаря повече отъ единъ пътъ. Въобще трѣбва да се избѣгва честото сѣене на цвѣклото на една и сѣща нива, защото нивата ще отслабне твърдѣ много. Добрѣ е, когато цвѣклото дохожда на една нива слѣдъ 3—4 години. Много е врѣдно, когато цвѣклото се сѣе веднага слѣдъ люцерната. Ако ли пакъ трѣбва и на такава нива да се сѣе цвѣкло, тогава нивата трѣбва да се приготви по начинъ, какъвто по долѣ ще кажемъ.

Слѣдъ цвѣклото най-добрѣ е да посѣемъ на тая нива зимна пшеница или рѣжъ. Ако поради късното вадене на цвѣклото нече остане врѣме за посѣване на зимница, тогава на пролѣтъ посѣваме пшеница, рѣжъ, ечмикъ, овесъ, царевича, картофи и пр.

Торене.

Захарното цвѣкло обича нива съ стара сила, т. е. нивата да е наторена за прѣдшествующето го растение. Значи, въ такъвъ случай добрѣ ще бѣде, когато ще сѣемъ цвѣкло на една нива, да я наторимъ хубаво, да я посѣемъ съ пшеница, рѣжъ и пр. и на идущата пролѣтъ, да я посѣемъ съ цвѣкло. Нѣ ако такава нива нѣмаме, а трѣбва да сѣемъ цвѣкло, тогава нивата трѣбва да се натори,

нѣ торѣтъ трѣбва непрѣменно да се изкара и зарови още прѣди да е настѣпила зимата, за да може той до пролѣтъ, когато ще сѣемъ цвѣклото, да е изгнилъ вече. Ако наторимъ нивата сѣщата пролѣтъ, когато ще сѣемъ цвѣклото, тогава то ще стане, нагледъ ще бѣде даже по-добро, отколкото ако бѣше на нива съ стара сила, нѣ това цвѣкло нѣма да бѣде отъ добро качество и фабриката нѣма да го купува съ ищахъ. — По-горѣ се помѣна, че цвѣклото обича да дохожда слѣдъ пшеницата, рѣжъ или друго житно растение; а въ насъ зимниците почти всѣкогашъ дохождатъ на угаръ. Въ такъвъ случай наторяваме нивата есенъта или рано пролѣтъта, на идущата есенъ посѣваме зимницата, а слѣдъ нея на идущата пролѣтъ дохожда цвѣклото. Ако цвѣклото дохожда слѣдъ пролѣтно растение, торенето трѣбва да стане пакъ прѣди зимата да е настѣпила.

Най-добрия торъ за цвѣклото е говеждия, послѣ конския и най-послѣ овчия. Нѣ въ насъ обикновено не се събиратъ отдѣлно тороветѣ, а всички наедно. Единъ такъвъ торъ е тоже много добъръ за цвѣклото. Нужното количество торъ за единъ декаръ нива не може да се опрѣдѣли съ една дума, защото зависи отъ силата, богатството на самата нива. И колкото една нива е по-силна, толкова по-малко торъ е нуженъ и обратно. Обикновено се смѣта за слаби ниви 10—12 кола гюбре за единъ декаръ, нѣ за по-яки ниви достатъчни сѣ и 6—8 кола (за 1 декаръ). Нужното количество торъ за единъ декаръ нива е; 2000 до 4000 кгр. Стопанина трѣбва само едно да знае, че цвѣклото никогашъ не лѣга, но ако торението става за прѣдшествующето растение,

което лѣга (пшеница, рѣжъ и пр.), тогава стопанина трѣбва да бѣде особено внимателенъ.

Оборския (животинския) торъ е отъ особно голѣмо значение за цвѣккото и той не може да бѣде замѣненъ съ никакъвъ другъ; за това той трѣбва всѣкогашъ да бѣде най-грижливо събиранъ и запазванъ. Безъ оборски торъ никогашъ не може да се добие отъ цвѣклото най-голѣмия приходъ.

Въ чужбина (Германия, Австрия, Италия и пр.) се употребяватъ твърдѣ много така нарѣченитѣ искусствени или минерални торове. Изкуственитѣ торове сж три вида и сж познати подъ името азотни, фосфорни и калиеви. Всѣкой отъ тие торове се продава отдѣлно и подъ разни форми и имена. Най-употребявания азотенъ торъ е чилската силитра. Тя се разхвърля на нѣколко пѣти слѣдъ поникването на цвѣклото. За единъ декаръ сж потребни 20—40 кгр. Този торъ причинява образуването на кора по бивата, за това тя трѣбва да се прѣкопае, щомъ се забѣлѣжи кората. Фосфорнитѣ и калиевитѣ торове се разхвърлятъ всѣкогашъ 20—30 па и повече дена прѣди посѣването и се заораватъ веднага. Отъ фосфорния торъ (суперфосфатъ) се употребява за единъ декаръ 30—50 кгр., а отъ калиевия 20—40 кгр.

При торението съ каквито и да било торове трѣбва да се много внимава за да се разхвърля тора на всѣкъдѣ еднакво. Ако нивата е наторена на едно мѣсто повече, а на друго по-малко, тогава ще имаме цвѣкло, което ще расте и зрѣе неравномѣрно, а туй трѣбва да се избѣгва, защото е много неудобно.

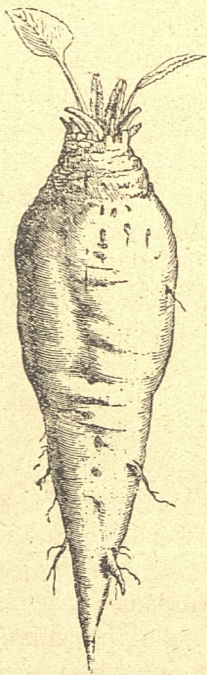
Приготовление на почвата

Най-главнитѣ условия, за да може цвѣклото добръ да вирѣе, сж, както се помена по-горѣ, да бѣде почвата дълбока, чиста отъ каквото и да било плѣвелъ и рохкава; безъ тѣзи условия по-добръ е да не се сѣе цвѣклото. Поради това трѣбва да приготвимъ най-грижливо нивата, което се постига така:

Щомъ се ожъне прѣдшествующото растение, трѣбва да се обрѣне стърнището веднага на 8—10 сантиметра дълбочина. Обръщанието на стърнището има за цѣль да запази влагата въ земята, да натори нивата и най-послѣ — да накара да поникнатъ всичкитѣ плѣвели, които се намиратъ по повърхността ѝ. Слѣдъ 2—3 седмици отъ обръщането на стърнището, а често и по-късно, нивата се раззеленява, което показва че плѣвела е поникналъ и че трѣбва да прѣоремъ, нивата втори пѣтъ. Ако нивата не е торена и трѣбва да се тори, тогава прѣди да прѣоремъ нивата втория пѣтъ, изкарваме гюбрето и го разхвърляме веднага равномерно по нивата, слѣдъ което я прѣораваме. Втората оранъ се извършва тоже плитко достатъчно е, ако се изоре нивата на 12—15 см. дълбочина. Тѣй изорана и наторена нивата се оставя до на есенъ, когато прѣораваме нивата дълбоко (30 см.) Ако нивата не торимъ, тогава второто прѣораване се извършва дълбоко на 30 см. Дълбоката оранъ трѣбва да се извърши обязательно прѣди да настѣпи зимата, защото мразътъ и зимната влага не само ще унищожатъ коренитѣ на поникналитѣ плѣвели, нъ още ще направятъ почвата много рохкава, а това е необходимо, както и

по-рано се помена, за доброто вирение на цвѣк-
лото. Понеже корена на цвѣклото е по-дълъгъ отъ
30 см., добрѣ е и нужно е да се пусне подиръ
плуга въ празната брезда другъ плугъ безъ отмѣ-
тателна дѣска, които тъй е направенъ, щото само
подрива земята безъ да я изкарва отгорѣ. Слѣдъ тая
оранъ, обикновено друга оранъ не се дава, освѣнъ
тая прѣди посѣването, нъ, ако прѣзъ това врѣме
по нивата поникне плѣвель, тя се прѣорава плитко

единъ или два пѣти споредъ нуж-
дата. Последнето прѣорване на
нивата става прѣди самото посѣ-
ване. За да бѣде нивата равна,
слѣдователно, за да може сѣмето
да се зарови еднакво и добрѣ,
прѣкарва се браната.

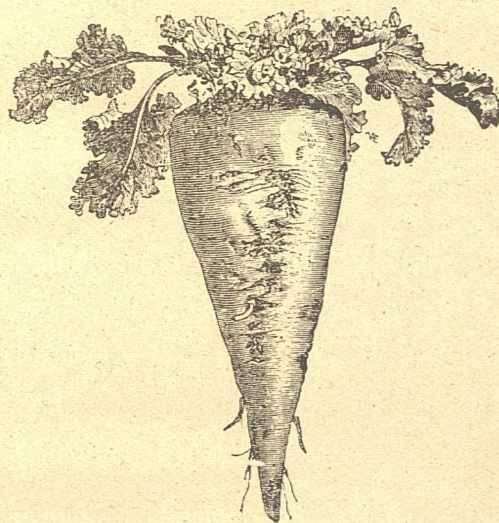

Фиг. 1.
Бѣло шлезвишко.
(конусъ, круша)

Посѣване.

Захарното цвѣкло има мно-
го сортове; даже всѣка държава
има съ десетки и всѣка година изли-
затъ все нови и нови сортове.
Най-добритѣ сортове за сега се
сѣмѣтатъ: бѣло шлезвишко, (фиг.
1) малко ванцлебенно, (фиг. 2)
диппово, империялъ (фиг. 3), вил-
мореново (фиг. 4), леграндово и
пр. Захарното цвѣкло трѣбва
да има формата на кѣжелъ
и само единъ голѣмъ коренъ, а

не нѣколко и при това той да не е много дълъгъ;
цвѣклото (главата) не трѣбва да излиза отъ земята на
навѣнъ; кожата на корена (чукундур) и месото
трѣбва да иматъ бѣла боя или розова, нъ не друга;
месото да е сбито, крехко, сочно и сладко; цвѣк-
лото да не е нито голѣмо, нито малко, срѣдно да
тѣгли (1 глава) 1—1½ кгр. Въ насъ най-много се
обработва дипловото и мал. ванцлебенното цвѣкло

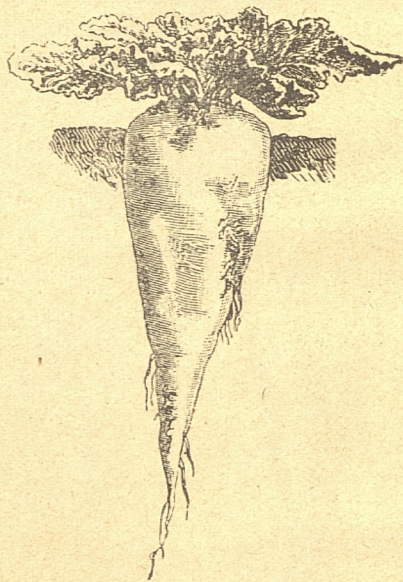

Фиг. 2.
Малко ванцлебенно.

Прѣди посѣването на сѣмето добрѣ е, ако
стопанина го изпита за да види добрѣ ли кѣлни.
Доброто сѣме трѣбва да кѣлни 75—90%. — Въ
насъ, на почти и на всѣкъдѣ, самитѣ захарни
фабрики даватъ сѣмето, а въ интереса е на тѣхъ
да даватъ доброкачествено и отъ добъръ сортъ

сѣме. Поради това на стопанитѣ остава малко да се грижатъ за него.

Посѣването трѣбва да захване, щомъ като се стопли земята, за да може да поникне сѣмето. Това врѣме захваща отъ къмъ 15-й Мартъ и про-

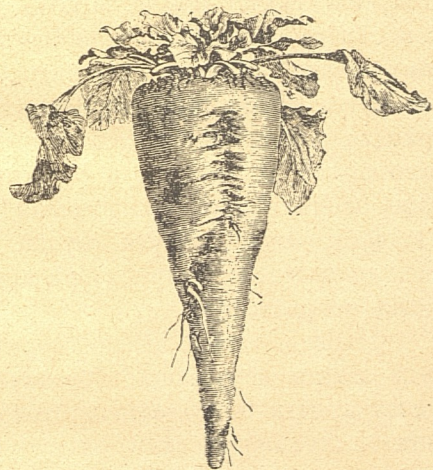
Фиг. 4. Империялъ.

дължава до свѣршека на Априли. Важно е посѣването да се извърши, колкото може по-рано, защото тогава цвѣклото става много по-добрѣ. Тукъ трѣбва да се внимава, да не би да се посѣе тогава, когато още може да пада слана, защото сланата много врѣди на цвѣклото. Значи, щомъ като прѣстане сланата да пада, пристѣпва се къмъ посѣването.

Споредъ това въ мѣста дѣто сланата пада късно прѣзъ пролѣтѣта, трѣбва посѣването да става късно и обратно. — Сѣянето се извършва чрѣзъ машини въ редове на 35—40 см. редъ отъ редъ, а въ самитѣ редове машината пуска непрѣкъснато сѣмето. За единъ декаръ сж нужни $2\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ кгр. сѣме. Машината зарива сама сѣмето на 1—2 см. и това е достатъчно. Ако нивата е доста лека

(пѣсчлива) тогава слѣдъ посѣването се прѣкарва валяка, за да се притисне земята добрѣ до зървото.

Когато нѣмаме машина, сѣянето може да стане съ ржка. За тази цѣль най-напрѣдъ прѣкарваме браната за да изравнимъ нивата, а слѣдъ това се прѣкарва по направление на дължината на нивата едно гребло, жбцитѣ на което сж на 35—40 см. раздалечъ единъ отъ другъ. Браздичкитѣ, които ще се образуватъ отъ теглението на туй гребло ще сж редоветѣ. По тѣзи брѣздички се пуска сѣмето непрѣкъснато или на 25—30 см. разстояние и се зарива на 1—2 см. съ ржка или мотичка. Саденето може да стане и така, че слѣдъ като се е прокарало първото гребло, прокарва

Фиг. 4. Вилмореново.

ме друго перпендикулярно на първитѣ редове, нѣ разстоянието между жбцитѣ на което е 25—30 см. Тамъ дѣто се прѣсичатъ двѣтѣ брездички туряме 2—3 сѣмена и ги покриваме съ 1—2 см. земя. Садението или сѣянето съ ржка е начинъ, който нигдѣ не се употребява, защото захарната фабрика доставлява всѣкому машина. Той има смисълъ само тогава, когато по нѣкоя причина не може да се достави машина или когато се сѣе малко пространство.

Обработване.

Слѣдъ 10—14 дена отъ посѣването цвѣклото пониква. Ако сѣмето е било добро, то пониква равномерно по цѣлитѣ редове, нѣ ако то е било лошо, пониква нееднакво. Въ послѣдния случай стопанина трѣбва да потърси причинитѣ. Ако при разриването на редовѣтъ се намѣри, че сѣмето си стои въ тѣхъ, нѣ е загнило или мулясало, тогава сѣмето е лошо; ако ли пакъ се намѣри тукъ-тамъ зърно, тогава причината е нѣкое насѣкомо или друго нѣкое животно. Въ първия случай, ако врѣмето позволява, стопанина прѣборава нивата или само прѣкарва браната и сѣе втори пътъ, нѣ добро сѣме, което е оставилъ по-рано да кисне въ вода 24 часа, а въ втория случай по-добрѣ е да не сѣе, до като не издири добрѣ причинитѣ и не унищожи неприятеля.

Първия случай, обаче, поради това, че фабричитѣ даватъ всѣкогашъ доброкачествено сѣме, никогащъ почти не се случва; той може да се случи когато стопанитѣ сами си купуватъ сѣмето и не изпитватъ прѣдварително кълняемата му способностъ. Втория случай тоже е редкостъ. Така че слѣдъ 10—14 дена сѣмето обикновено пониква. Ако се забѣлѣзватъ изъ редовѣтъ нѣгдѣ празни мѣста, тогава се оставя сѣмето да кисне въ вода 24 часа, и съ него се досаждатъ празнитѣ мѣста. Това досаждане трѣбва да стане най късно слѣдъ 7—8 дена. Празнитѣ мѣста не бива никогашъ да се подтѣлятъ чрѣзъ разсаждане на растения (цвѣкло), защото такъво цвѣкло е отъ много лошо качество и защото такъво цвѣкло не расте добрѣ. Щомъ като редовѣтъ вече ясно се

познаватъ, цвѣклото се прѣкопава плитко. При това прѣкопаване се внимава, щото мотиката да не дохожда близу до самия коренъ, а на 2—3 см. подалечъ, за да не се разклаща земята до корена. Първата копанъ е много важна и трѣбва да се извърши по възможностъ рано. При това копане трѣбва грижливо да се изплѣви плѣвела. Слѣдъ 10—15 дена отъ първата копанъ, цвѣклото се прѣкопава втори пътъ дълбоко, колкото самата мотика. Слѣдъ това цвѣклото се оставя до тогава, до когато стане врѣме, за да се почне съ разреждането. Нѣ, ако до тогава плѣвела поникне и нивата се зазеленѣе, тогава цвѣклото се прѣкопава още веднажъ.

Разреждането е много важна работа. То има за цѣль да остави на едно мѣсто само едно растение, за да може то добрѣ да се развие и даде добъръ доходъ. Стъ умѣлото и наврѣменото извършване на тая работа зависи дохода на цвѣклото. Най-згодното врѣме за разреждането е тогава, когато цвѣклото има 4 листа и това врѣме не трѣбва по никой начинъ да се изпуска. Разреждането се извършва така: най-напрѣдъ работникътъ си зема едно колче (пърчица) 25 или 30 см. дълго и отива на единия край на нивата при първия редъ; избира най-развитото, най-силното измежду поникналитѣ растения; хваща го съ прѣститѣ на лѣвата ръка подъ самитѣ листа и полека притиска земята и самото растение на долѣ, а съ дѣсната хваща другитѣ и ги изскубва, като тегли полека и полегато къмъ земята; отъ това (останалото) цвѣкло прѣмѣря съ пърчицата по направление на реда, за да види, кѣдѣ ще бѣде дургия коренъ, избира и тамъ най-развитото, а дру-

гитѣ изкубва, както по-горѣ; всичкитѣ други растения между тѣзи двѣ се изкубватъ; тѣй се продължава до край на реда; послѣ другъ редъ и така до край цѣлата нива. Райбира се, че за по-скорото свършване могатъ да се взематъ повече работници. Разреждането може да се извърши много добрѣ и отъ дѣца или жени и понеже тѣхнитѣ надници сѫ по-евтини, трѣбва всѣкогашъ да се прѣдпочитатъ. Ако се случи така, че тъкмо когато трѣбваше да се разрежда цвѣклото, сѫ паднали голѣми дъждове и въ нивата неможе да се влиза отъ калъ, а разреждането неможе да се отлага, защото минава врѣме и цвѣклото тукъ-тамъ има по 5 и повече листа, тогава между редоветѣ работника поставя дъска широка около 30 см., стѣпва на нея и разрежда цвѣклото въ двата съседни реда, по начинъ какъвто се показва. Дойде ли до края на дъската прѣмѣста я по-нататъкъ и т. н. до край, послѣ другъ редъ и пр. — Ако ли пакъ цѣлата пролѣтъ е била суха и почвата е толко твърда, щото цвѣклото мѣчно се скубе и при тегленето листата се откъсватъ до главата, тогава най-внимателно се изкубватъ само тѣзи които сѫ до самитѣ тѣзи растения, които трѣбва да останатъ, а останалитѣ се исчитатъ съ единъ ножъ подъ земята или пѣкъ съ една малка мотичка просто се унищожаватъ.

При разреждането трѣбва да се внимава, щото да не оставатъ на едно мѣсто повече растения, а само едно. Защото, ако останатъ повече, тѣ ще си раздѣлятъ храната и ще останатъ малки, а туй е въ загуба на стопанина или пѣкъ, ако сѫ много близу едно до друго, ще се сраснатъ, а сраснатитѣ набиратъ земя между коренитѣ и мѣчно

се чистатъ. Вънъ отъ това при разреждането трѣбва растенията да се изкубатъ съ се коренъ заедно, а не само да се откъсватъ листата, защото инакъ растението пакъ ще покара. Ако изкубването става мѣчно, тогава растенията трѣбва да се откъсватъ или исчитатъ подъ главицитѣ, за да неможе да подкарватъ на ново листа. Слѣдъ като се разрези цвѣклото на 25—30 см. коренъ отъ коренъ прѣкопава се още веднажъ. Съ това почти цѣлата работа се свършва, остава само загърлюването.

Загърлюването има за цѣль да покрие оная частъ отъ корена, която е изкарала надъ земята. Защото непокритата съ земя частъ отъ корена става зеленикава и съдържа малко и недоброкачествена захаръ, заради което фабрицитѣ отсичатъ тая частъ и я хвърлятъ. Загърлюването става, като се натрупа наоколо корена земя, така щото той цѣлия да е покритъ и нищо да не се вижда отъ него. То трѣбва да се извършва много внимателно, защото инакъ ще се изчупятъ много листа, а това е много вредно за цвѣклото. При загърлюването не трѣбва да се затрупватъ листата съ прѣстъ. Поради това, че при загърлюването много листа се счупватъ, на много мѣста то се изоставя, а цвѣклото се само прѣкопава.

Прѣкопаването и загърлюването трѣбва да става всѣкогашъ тогава, когато повърхността на земята е суха нъ по-долѣ земята е влажна, а не мокра. — Колко пѣти трѣбва да се прѣкопа цвѣклото, зависи отъ много обстоятелства: колкото повече нивата е буренлива и лѣтото сухо, толкозъ по често трѣбва да се прѣкопава; сѫщото е, ако нивата е тѣжка и лоша приготвена; нъ при влажно лѣто,

чиста и добръ приготвена нива цвѣклото се прѣкопава по рѣдко — достатъчни сж 2 прѣкопавания и едно загърлюване или три копанета. Правило е, обаче, единъ пѣтъ повече да се прѣкопа, отъ колкото единъ пѣтъ по малко.

За да се види, колко голѣмо влияние има прѣкопаването върху прихода на цвѣклото, ние що посочимъ на опититѣ на единъ немски ученъ на име Килъ (Kiehl). Той вземалъ, та раздѣлилъ една нива на три равни части и я посѣялъ съ цвѣкло. Нивата е била на всѣкъждѣ еднакво торена и орана. Първата частъ отъ цвѣклото е била само единъ пѣтъ прѣкопана, втората — два пѣти, а третата — три пѣти. Цвѣклото е било въ едно врѣме посѣяно и въ едно врѣме извадено. Резултатитѣ сж били слѣдующитѣ:

Отъ първата частъ е получилъ	2568	кгp.	на	дек.
„ втората „	2863	„	„	„
„ третата „	3167	„	„	„

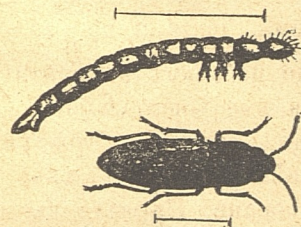
Прѣзъ врѣме на растението (вегетацията) се пази да не влиза добитѣкъ въ цвѣклото и да не се чупятъ листата за храна на добитѣка или друго. Чупението на листата е много врѣдно, защото, колкото повече има счупени листа, толкозъ повече захарта се намалява. Късането на листата може да става само тогава, когато зажълтѣятъ.

Неприятели и болѣсти.

Захарното цвѣкло има много неприятели, повечето отъ които сж общи почти за всичкитѣ земеделѣчески растения. Борбата съ тѣхъ е вобще

мжчна, защото се състои главно въ намирането и убавянето имъ. Ние ще поменемъ само нѣкои отъ тѣхъ.

I. Ларвата на полския ковачъ (фиг. 5). Самия бръмбаръ, който е голѣмъ до 1 см. и има сиво кафявъ цвѣтъ, не е врѣденъ. Цвѣтътъ на ларвата (гжсеницата) е ясно кафявъ, прилича много на цвѣта на узрѣлъ жълтъдъ; тя има 3 чифта крака, които се намиратъ близу до главата; отъ начало при излупването ларвата е мал-

Фиг. 5.
Полския ковачъ и ларвата му (уголѣмени).

ка и тънка, прилична на червейче, нъ на третата година тя става до 2 — 2 $\frac{1}{2}$ см. Тази ларва е голѣмъ пакостникъ и може да унищожи цѣли ниви. Тя прѣяжда цвѣклото подъ земята, на близу подъ листата и то изсъхва. Срѣдствата сж: 1) Щомъ се забѣлѣжи, че има тая ларва, трѣбва слѣдъ всѣко оране (освѣнъ дълбокото прѣзъ есенята и посѣването) да се прѣкарва валякъ, а въ врѣме на орането се вкарватъ свине, пуйки и др. домашни птици; 2) щомъ забѣлѣжимъ да засъхнатъ самитѣ растения отъ тая ларва, тогава зариваме картофи на близу до редовѣтъ и отъ врѣме на врѣме (прѣзъ едно денонощие) ги отравяме, за да избиемъ намѣрвающитѣ се тамо ларви и 3) избиватъ се самитѣ брамбари.

II. Поповото прасе (рачецъ). То снася яйцата си прѣзъ м. Май и ги увива въ калъ, който, като изсъхне прилича на една буца голѣма колкото яйце или юмрукъ, а самата вътрѣшност на буцата е много

майсторски измазнета. Срѣдствата сж: 1) при прѣкопаванието да се търсятъ грижливо бупитѣ съ яйцата, да се събиратъ въ една кошница слѣдъ което да се разчупватъ надъ огъня, за да изгорятъ яйцата; 2) на краищата на нивата се изкопава 40 — 50 см. дълбоки дупки и се напълватъ съ слама, листа и пр.; отъ врѣме се изхвърля боклука изведнажъ и намѣренитѣ п. прасета се избиватъ.

Фиг. 6.

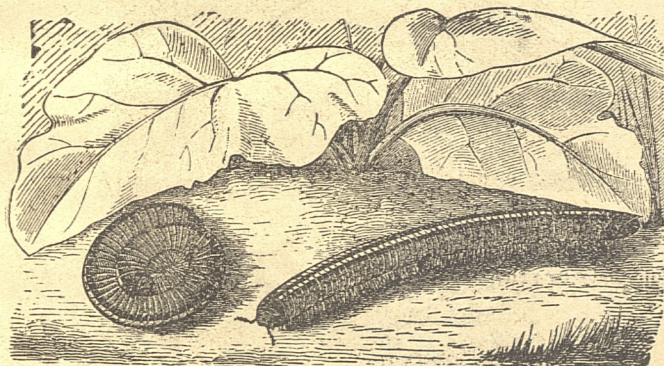
Майски рѣмбаръ съ ларва и какавида.

III. Майския брѣмбаръ. (фиг. 6) Както брѣмбара, тѣй и ларвата му сж врѣдни — брѣмбара ѣде листата, а ларвата корена. Ларвата е по врѣдна. Тя достига до 4 см. дължина и почти 1 см. дебѣла; цвѣта ѝ е бѣль, освѣнъ главата, която е кафява.

Тя живѣе 3 — 4 год въ земята. Срѣдства: събиране и избиване на ларвитѣ и брѣмбаритѣ.

IV. Стоногата. (фиг. 7) Тя унищожава сѣмето и коренитѣ. Като се намѣри да се убива.

V. Цвѣкловата муха. Тя не е врѣдна, а червея ѝ. Мухата снася яйцата на долната страна на листа, а излюпилитѣ се отъ тѣхъ червейчета пробиватъ кожата и влизатъ въ листа. Тѣ се хранятъ отъ месестата частъ на листа и до 4 недѣли ставатъ 4 — 6 мм. голѣми, слѣдъ което се завиватъ

Фиг. 7. Стонога.

въ листа и тамъ ставатъ какавиди, а слѣдъ 10 дена излиза като, свѣршена муха. Това насѣкомо е опасно, само ако се яви въ голѣмо количество рано на пролѣтъ. Срѣдства: гжсто сѣяне и унищожаване на червейчетата чрѣзъ изгаряне или изсушаване на слънце изваденитѣ при разреждането разстения.

VI. Лѣшноедъ. (фиг. 8) Брѣмбара е голѣмъ до 14 мм., а цвѣта му е блѣдо-черенъ. Този брѣмбаръ не е врѣденъ, ако е въ малко количество, защото тогава той си намира животинска храна и не напада цвѣклото.

Нъ когато е въ много голѣмо количество, той принася голѣми поврѣди. Ларвата му е отначало малка, сдвѣмъ 1 см. дълга нъ по-послѣ тя става малко по голѣма отъ него — достига до 18 мм., нейния цвѣтъ е черенъ, а отъ долѣ по ясенъ. Този брѣмбаръ както и ларвата нападатъ листата и изпоядатъ мѣсестата частъ. Срѣдства: гѣсто-сѣяне, но късно разреждане, прѣскане на цвѣклото съ тютюневъ растворъ и парижко зеленило (80—100 гр. на 100 кгр. вода). Дѣлбокото прѣкопаване помага доста много.

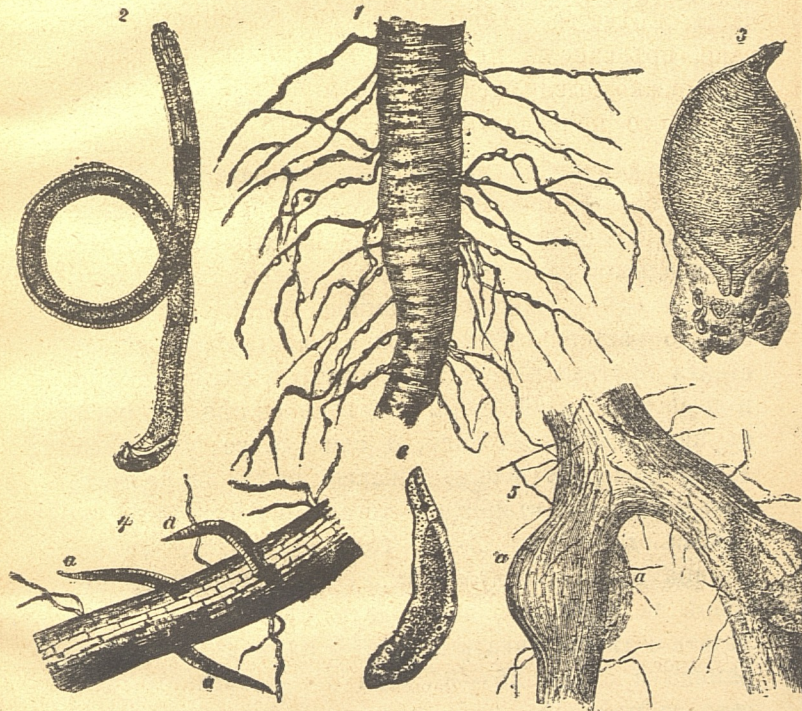

Фиг. 8.

- 1) Лѣшоедъ. 2) Ларвата му. 3) Костенуркоподобенъ брѣмбаръ. 4) Ларвата му.

VII. *Костенурко-подобния брѣмбаръ*. (фиг. 8) Както брѣмбара така и ларвата нападатъ листата. Брѣмбара, който достига голѣмина до 9 мм., се намира обикновено на горната страна на листа, а ларвата, която достига до 6—8 мм., но пълно развита и два пѣти по-голѣма, — на долната страна.

Забѣлжителното при тая ларва е това, че тя е зеленикава и когато става какавида, тя се залепва съ задната си частъ на долната страна на листа и тѣй се увисва въ въздуха. Срѣдствата сж както при лѣшоеда и най-грижливото унищожение на лободовитѣ бурени.

Фиг. 9.

- 1) Нападнати отъ нематода малки коренчета 2) Мжжка нематода (силноувеличена). 3) Женска нематода (силноувеличена). 4) Нематода въ момента когато влиза въ корена. 5) Нематода вътрѣ въ корена. 6) Ларва.

VIII. Най-опасния неприятель на цвѣклото е нематодата. (фиг. 9) Нематодата въ насъ не е още

намърена по цвѣклото, нъ по другитѣ страни, кѣдѣто цвѣклото се отдавна обработва, тя унищожава цѣли ниви. Мажката е голѣма до 0.4 мм. и дълга като червей, а женската е голѣма до 1 мм. и има форма като лимонъ. Това животно, едвамъ видимо, се много лесно размножава и отъ едно прѣзъ едно лѣто ставатъ хиляди. Немотодата живѣе по малкиѣ коренчета и се храни отъ сока имъ. Отъ начало нападнатото растение захваща да жълтѣе, а по послѣ увѣхва или остава съвсѣмъ слабо. Измѣкне ли се внимателно едно нападнато растение, забѣлѣзватъ се на малкиѣ му коренчета едни едвамъ колкото просено зърно голѣми надебѣлявания. Това е женското животно. — Когато немотодата е нападнала една цѣла нива, тогава се виждатъ по нея отъ различна голѣмина пятна (околица). кѣдѣто растенията сж слаби и зажълтѣли. Срѣдствата противъ немотодата сж твърдѣ малко, скѣпи и несигурни. Най добръ е, да не се сѣе тая нива съ нищо нѣколко години, а само да се угари, за да не може да расте никакво растение на нея. Ако това не е възможно, тогава на тая нива не трѣбва да сѣемъ 3—4 години цвѣкло, овесъ, рапица и пр. Въ чужбина, за да унищожатъ, подобръ да намалятъ, немотодата сѣятъ прѣзъ пролѣтѣта и лѣтото нивата 2—3—4 пѣти съ пролѣтна рапица и слѣдъ 25—35 дена отъ посѣването, когато се прѣдполага, че животнитѣ (нематодата) сж навлѣзли въ корена на рапицата, тя се искубва внимателно до коренъ, събира се въ послани кощове и послѣ изгаря. Това срѣдство помага сигурно, нъ е скѣпо.

IX. Загниването на корена. Това е една бо-

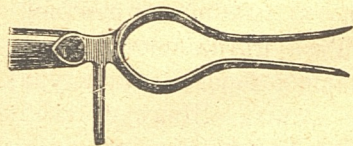
лѣстъ, която се причинява отъ едни ниши растения (*Rhizoctonia Violacea*). Тя напада най напърѣдъ малкиѣ коренчета и образува по тѣхъ пѣтна, които иматъ темянушковъ (мориковъ) или пригорѣлъ (червеникаво черенъ) цвѣтъ. Тѣзи пѣтна постепенно се разпространяватъ къмъ главния коренъ (чукундуря) влизатъ въ него и той се скапва. Щомъ се забѣлѣжатъ такива корени, трѣбва внимателно да се изваждатъ и изгарятъ. Такива корени не трѣбва да се даватъ на добитѣка, нито хвърлятъ въ гюбрето. На заражена отъ тая болѣстъ нива не бива да се сѣе цвѣкло по-рано отъ 2—3 години, слѣдъ появяването на болѣстъта.

Понеже мжчно се познаватъ неприятелитѣ и болѣститѣ въобще на всичкиѣ земледѣлчески растения, то е по-добръ, щомъ се забѣлѣжатъ нѣкои поврѣди по-посѣвитѣ, да се съобщи веднага на земледѣлческия инспекторъ, който ще доде и ще даде нужнитѣ наставления или пакъ да се изпратятъ нѣколко поврѣдени растения заедно съ ларвитѣ или бръмбаритѣ, които сж намърени на около, до опитнитѣ землед. станция въ Садово или Русе и тѣ ще дадатъ нужнитѣ съвѣти.

Вадението.

Прѣзъ мѣсець Септемврий долнитѣ листа на цвѣклото зажълтѣватъ, а горнитѣ изгубватъ тъмно зеления си цвѣтъ и ставатъ ясно, блѣдо зелени. Туй е знакъ, че цвѣклото е вече узрѣло и трѣбва да се почне вадението. То трѣбва да става въ сухо врѣме, а не въ дъждовно. Понеже

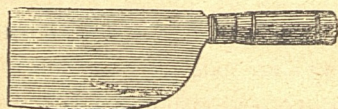
корена на захарното цвѣкло отива дълбоко, то за да не се чупи при воденето, служатъ си съ една набодня (вилаца) както (фиг. 10) при ваденето. Върха

Фиг. 10.

Вила за вадене на цвѣклото.

на набоднята се туря малко раздалечъ отъ корена и то полагаго; съ дѣсната нога налѣгаме върху желѣзната прѣчка за да вкараме набоднята въ земята, послѣ налѣгаме дръжката къмъ земята съ едната рѣка, а същеврѣмено съ другата теглимъ цвѣклото за листата нагорѣ и то излиза. За да бѣде още по-лесно воденето, въ нѣкои мѣста прѣкарватъ плуга покрай самитѣ редове и отхвърлятъ земята къмъ срѣдата на реда. По този начинъ земята се поразмърда и воденето става много свободно. Това се практикува особено тогава, когато земята поради сушата е много твърда. Подирѣ изваждането отърсва се грижливо прѣстъта, а съ единъ по тѣжко

Фиг. 11.

Ножъ за сечене.

ножъ (фиг. 11) се отсича главата на цвѣклото до тамъ, до дѣто е имало листа и до дѣто е зелено. Слѣдъ това закарва се цвѣклото веднага на фабриката. Ако ли пакъ не е възможно това, тогава цвѣклото трѣбва да се покрие съ влажна прѣстъ, а не да се оставя непокрито да го пече слънцето и духа вѣтъра. Оставено непокрито цвѣклото губи много отъ тѣжестъта си и става лошо качество. Отъ единъ декаръ се получава 2—4000 кгр. цвѣкло. При воденето стопанина трѣбва да е вни-

мателенъ и да не почва до като цвѣклото не е узрѣло, толкозъ повече, че то не страда отъ сланата. Ако то не е узрѣло, стопанина може свободно да чака и до половината на октомврий или по-добрѣ до тогава, когато захванатъ силнитѣ слани.

Добиване на сѣмето.

Добиването на сѣмето е една най трудна работа, защото се изисква голѣма опитностъ и познания — нѣща, които липсватъ на единъ обикновенъ земледѣлецъ. Въ другитѣ страни добиването на сѣмето е станало цѣла индустрия — тамъ има хора, които се занимаватъ специално съ това, иматъ си особни полета, приспособления за анализиране, за сушене и пр.; тамъ се стрематъ, покрай другото, главно и да увеличатъ захаръта въ цвѣклото — вобще работа, която мжчно може да се изпълни отъ нашия земледѣлецъ. Ние ще споменемъ само на кратко за тая работа.

Добиване на сѣмето е много важна работа, защото отъ сѣмето зависи не само количеството, нъ и качеството на цвѣклото — доброто сѣме ще даде освѣнъ добра реколта, още и цвѣкло съ много захаръ, а лошото сѣме — обратното. Най важното, отъ което зависи добиването на добро сѣме, е избирането на коренитѣ, които ще се оставятъ за сѣме. За това стопанинътъ трѣбва да избира корени още прѣзъ лѣтото. Корени за сѣме трѣбва да се взематъ отъ тѣзи мѣста на нивата, къдѣто цвѣклото расте еднакво, равномѣрно и не е много буйно; листата да сѣ тъмно зелени, гѣсти, а са-

митѣ корени да не сж излѣзли надѣ земята. Коренитѣ трѣбва много внимателно да се извадятъ, като се пооткопа на около, за да не се поврѣдятъ при ваденето. Отъ изваденитѣ глави се оставятъ срѣдно голѣмитѣ (1 кгр.), и само тѣзи, които иматъ правилна конусовидна форма, само съ единъ главенъ коренъ и други малки ресести коренчета; цвѣта на кожата да е чисто бѣлъ или слабо розовъ. Всички глави, които иматъ два или повече корени, неправилна конусообразна форма и които сж загнили или наранени отъ червеи или други животни, се откарватъ заедно съ другитѣ на фабриката или се даватъ на животнитѣ за храна. На избранитѣ глави се отсичатъ листата високо 3—4 прѣста надъ самата глава и се занасятъ нѣкъдѣ за запазване прѣзъ зимата. Напролѣтъ, прѣди посаджанието, въ чужбина изпитватъ всѣка глава отдѣлно, колко захаръ съдържа и само тѣзи глави се посаждатъ, които иматъ най много захаръ. Какъ става запазването на главитѣ прѣзъ зимата, както и останалитѣ работи прѣзъ лѣтото ще видимъ при получаване сѣме отъ крѣмното цвѣкло.

Листата както и тѣзи зеленитѣ части отъ главата, които се отсичатъ при чистенето и прѣди закарване цвѣклото на фабриката, сж много добра храна за добитѣка, а особно за крави и биволици, които се доятъ. За това при чистенето на цвѣклото трѣбва да се пази, да не се хвърля земя върху тѣхъ. Листата на цвѣклото, до като не е навикналъ добитѣка на

тѣхъ, трѣбва да се даватъ по малко и размѣсени съ слама или сѣно. По такъвъ начинъ животнитѣ лесно навикватъ на тѣхъ и прѣминаватъ отъ зелената храна (пашата) къмъ сухата незабѣлѣзано. Остатѣцитѣ отъ главитѣ трѣбва да се съсечатъ на дребно и, слѣдъ като се размешатъ съ плѣва или ситна слама, да се даватъ на добитѣка. Забѣлѣжили се, че добитѣка захваща да дриска, намалятъ се листата и остатѣцитѣ отъ главитѣ.

Резанкитѣ, които фабриката изкарва отъ цвѣклото, сж тоже една много добра храна за добитѣка, а особено за тоя, които е запреиъ за нагояване; тѣ не сж толко добри за млѣчнитѣ крави. Резанкитѣ сж сжщото цвѣкло, само че нѣматъ захаръ. Добитѣка ги яде съ голѣма охота, нѣ отъ начало трѣбва да му се даватъ по малко и всѣкогашъ съ плѣва избъркани. На едно животно се дава на 24 часа, най много до $\frac{1}{10}$ отъ тѣглото на самото животно. Обикновено се даватъ 30—35 кгр. на глава (500 кгр. живо тѣгло). резанки

Кръмно цвѣкло.

Както захарното цвѣкло, така и кръмното има много сортове, нъ най-добритѣ сж: д'вориагъ, оберндорфско, лойтвицко, (фиг. 12) екендорфско (фиг. 13) и др.

Обработването на кръмното цвѣкло, почти не се отличава отъ онова на захарното. Кръмното цвѣкло вирѣе въ такъвъ климатъ и почва, въ които вирѣе и захарното. Нивата трѣбва да е тоже добръ приготвена. Торението на нивата може да стане тогава, когато се стигне; само, ако то става напролѣтъ, трѣбва да се извърши много рано и да се заоре веднага плитко, щомъ, разбира се, позволи врѣмето. Обаче есеното торение е всѣкогашъ за прѣдпочитане. Тукъ е безразлично съ какъвъ торъ торимъ — кръмното цвѣкло е благодарно отъ всѣкакъвъ торъ. И тука както и при захарното цвѣкло не трѣбва да се забравя, че то ще даде най-голѣмъ доходъ, ако нивата е торена съ оборски торъ. Посѣването на кръмното цвѣкло става съ машина въ редове на 40—50 см., редъ отъ редъ, а въ редоветѣ цвѣклото се разрѣдва, когато стане на 4—5 листа, на 30—40 см. Нужното количество сѣме за 1 декаръ е 2—3 кгр. Посѣването на кръмното цвѣкло става тоже и на лѣхи, отъ дѣто, слѣдъ

като станатъ растения на 4—5 л. и корена имъ дебѣль колкото гъсче перо, се разсаждатъ на нивата на сѣщото растоѣние, както и при сѣянето

Фиг. 12. Лойтвицко кр. цвѣкло.

съ машина. За да се снабди земледѣлеца съ разсадъ за 1 декаръ нива, трѣбва да посѣе 30 квадр. м. лѣха. Лѣхата трѣбва да се приготви твърдѣ гриж-

Фиг. 13. Екендорфско

ливо, както при разсада за градинитѣ. Въ лѣхата се посѣва сѣмето въ редове на 25 см. разстояние редъ отъ редъ, а въ самитѣ редове се сѣе непрѣкъснато. Нужното сѣме за 30 кв. м. лѣха е 0.5—1 кгр. Посѣването става въ началото на априли, въобще тогава, когато опасността отъ сланата не е голѣма. Щомъ поникне сѣмето, лѣхата се прѣкопава и плѣви нѣколко пѣти, до като стигнатъ растенията за разсадъ. Прѣзъ това врѣме се приготвява нивата, сѣщо както при захарното цвѣкло. Прѣди разсаждането се прѣкарва граблата, за да се изравни нивата добръ, а слѣдъ това се маркира т. е. опрѣдѣля се кѣдѣ ще бѣдатъ разсадени растенията. Маркирането става така: на една дѣска набиваме колчето 15—20 см. дълги и 2—3 см. дебели на такова разстояние, на каквото ще бѣдатъ редоветѣ, въ дадения случай да кажемъ на 50 см.; тая дѣска прѣвлачваме отъ единия до другия край на нивата и обратно, до като я прѣвлечемъ прѣзъ цѣлата нива; съ това прѣвлачване ще опрѣдѣлимъ редоветѣ; на друга една дѣска набиваме колчета на 30 см. и съ нея прѣвлачваме нивата на кръстъ и тамъ, дѣто се прѣсичатъ двѣ линии, ще бѣде мѣстото не едно растение; ако редоветѣ сѣ на 40 см., тогава сѣщата дѣска прѣвлечеме на кръстъ, за да опрѣдѣлимъ мѣстото на растението. Слѣдъ свършването на маркирането изважда се разсада, туря се въ една послана съ земя кошница, намокря се, покрива се съ мокри парцали, листа и пр. и се занася на нивата, за да се разсади. Разсаждането става съ колче или мотиката. Прѣди да се турне растението въ дупката, откъсва се малко отъ върха на корена и внимателно се

спуща, като се гледа да не бѣде подвитъ корена на горѣ или страни, а да стои право; слѣдъ това се притиска хубаво съ земя. Разсаждането става прѣзъ м. Май, нѣ трѣбва да се избира такъвъ моментъ, когато земята отъ горѣ е суха, а отъ долѣ достатъчно влажна. Ако земята не е много влажна, добръ е слѣдъ разсажданието, да се полѣе веднага корена. Разсаждането трѣбва да става на такава дълбочина, на каквата е било цвѣклото въ лѣхата.

Коя отъ тѣзи двѣ методи, начина, е за прѣдпочитание, не може да се каже. Добръ извършени, даватъ добъръ резултатъ и двѣтъ. — При сѣянето съ машина хаби се повече сѣме и губи врѣме за разреждане, нѣ при сухи години цвѣклото става по-добръ, а при разсаждането сѣме не се хаби, а врѣме за маркиране, разсаждане и поливане, нѣ при разсаждането имаме повече врѣме за да приготвимъ нивата.

По нататъшнитѣ работи сѣ сѣщитѣ, както при захарното цвѣкло. — Коренътъ на кръмното цвѣкло расте почти $\frac{2}{3}$ надъ земята, а само $\frac{1}{3}$ въ земята. Загрлюването трѣбва само до толкова да става, щото да не се чупатъ никакъ листата. Листа за храна, освѣнъ зажълтѣлитѣ, не се чупятъ.

Кръмното цвѣкло узрѣва подиръ захарното, обикновено прѣзъ октомври. Бѣлѣзитѣ, по които се познава, да ли е узрѣло, сѣ сѣщитѣ, както при захарното цвѣкло. Ваденето става съ рѣка, като се хванатъ листата и тѣглятъ нагорѣ; само въ редки случаи си помагаме съ вилата.

Запазване.

На главата на цвѣклото до основата на всѣкой листъ, се намиратъ пѣпки, отъ които напролѣтъ изкарватъ нови листа. Ако се оставятъ тие пѣпки, тѣ покарватъ и прѣзъ зимата (ако цвѣклото не е оставено на студено) и значителна частъ отъ хранителнитѣ материи, които съдържа цвѣклото, ще се изгубятъ. Такъво проникнало цвѣкло става много влакнесто — изпрело се — и то не е вече только хранително, както ако да не бѣше покарвало. И понеже цвѣклото не може па и нетрѣбва да се изхрани изведпажъ, то, за да бѣде запазено и прѣзъ зимата чакъ до напролѣтъ безъ да изгуби отъ хранителността си, трѣбва да изсечемъ тѣзи пѣпки. Туй става така: хващаме чукундурата съ лѣвата ръка и го туряме на колѣното, а съ дѣсната ръка режемъ плитко отъ тамъ, отъ дѣто е имало листа къмъ върха на чукундурата. Тукъ трѣбва да се внимава щото ножа да не отива по дълбоко отъ 0.5—1 см., така че да отсѣче кората и малко отъ месото. (Разбира се, че при това сѣчене се изсичатъ и самитѣ листа). Туй рѣзване има това неудобство, че чукундурата загнива често на рѣзанитѣ мѣста. За това напоследѣкъ практикуватъ като отсечатъ листата до самата имъ основа. Ако чукундурата е загнилъ или натъртенъ, съ ножа се изсича глатко загнилото и натъртеното до здраво месо. При чистенето се отърсва по възможностъ и прѣстѣта. Слѣдъ всичко това цвѣклото е готово вече за запазване.

Запазването на цвѣклото е една отъ най важ-

нитѣ работи, защото ако то бѣде не добръ направено, цвѣклото ще измръзне и щомъ се стопли врѣмето ще изгние цѣлото; сѣщо лошо влияние има и пролѣтната топлина и тогава цвѣклото става „изпредено“ и загива. Въ единия и други случай стопанина ще изгуби една храна, която щеше да му замѣни много сѣно, а вънъ отъ тава и самия добитѣкъ ще се лиши отъ такава храна, която съ нищо неможе да се замѣни — цвѣклото не само храни, нъ то много добръ дѣйствува на стомаха и червата въ добитѣка.

Запазването на цвѣклото става така:

1) Изкопава се единъ трапъ 20 см. дълбокъ, 1 м. широкъ, а дългъ споредъ нуждата (обикновено 4—5 м.). Въ него се нарежда цвѣклото съ главитѣ на вънъ, а съ корена на вътрѣ на височина 70—80 см., нъ колкото отива по-нагорѣ, только пласта става по тънѣкъ. Така нареденъ пластътъ се зарива съ земя до 60—70 см., а ако ставатъ голѣми студове и повече.

2) Трапътъ се изкопава на 30 см. дълбочина, широчината да не е по-голѣма отъ 1—1.20 м., а дължината е споредъ нуждата. Въ този трапъ се нарежда цвѣклото, както и по-горѣ, на високо до 1—1.20 м., а наи отгорѣ се поставя единъ вързопъ (снопъ) самарджиска слама, който да не е по-нисѣкъ отъ 1 м. Подиръ това се покрива цвѣклото съ слама 10—15 см., а върху нея се хвърля още 10—15 см. прѣстъ, която се учуква съ лопатата, за да се оттича дѣжда. Когато захванатъ студоветѣ, нахвърля се още прѣстъ върху купчинката. Дебелината на земния пластъ е различна; колкото по-голѣми студове ставатъ толкозъ и пласта трѣбва

да бжде по-дебелъ, нѣ обикновено дебелината на пласта е 50—70 см. Ако цвѣклото е много, нарежда се въ повече купове, като се гледа отдѣлнитѣ купове да не сж по-дълги отъ 4—5 метра. На всѣкой единъ метръ дължина се поставя по единъ вързопъ самарджиска слама най-отгорѣ до самото цвѣкло за душникъ. Вързопъ слама, който се поставя за душникъ (вентилаторъ), не трѣбва по никой начинъ да е затрупанъ съ земя; той трѣбва да стърчи надъ земята (покривката) най-малко 20—30 см. На 70—80 см. далечъ отъ купа се изкопава на около му хендекъ дълбокъ около 40 см. за оттичане водата и за натрупване прѣстъ върху цвѣклото.

3) Ако имаме зимникъ, който не е влаженъ, нито пакъ топѣлъ или пѣкъ да мръзне, може да ни послужи за запазване цвѣклото. Въ него просто внасяме цвѣклото и друго нищо. Тукъ трѣбва добръ да се внимава и щомъ се забѣлѣжи, че цвѣклото покарва, да се отворятъ прозорцитѣ и да се изхранва по-скоро. Сѣщото, ако забѣлѣжимъ да гние цвѣклото.

Щомъ като се очисти цвѣклото, стопанина трѣбва да отдѣли поврѣденитѣ и набититѣ отъ здравитѣ, защото, ако поврѣденитѣ и набититѣ турне въ единъ купъ съ здравитѣ, понеже прѣвитѣ могатъ много лесно да загниятъ, ще изгниятъ и послѣднитѣ. Купътъ съ поврѣденитѣ корени се изхранва най-напрѣдъ, а този съ здравитѣ се оставя за най-послѣ. За да не се набива цвѣклото, добръ е да се зарива на самата нива, нѣ ако това поради далечината или друга нѣкоя причина не може да стане, тогава при прѣкарването и стоварването на чукундуръ трѣбва да се внимава

твърдѣ много, за да не се натѣртва. При избиране на мѣстото, дѣто ще се съхранява чукундуръ, трѣбва да се избере такъво, което да не е влажно, да не се залива или пѣкъ подпочвената вода да е много високо т. е. близу до повърхността на земята.

Ако цвѣклото е запазено по I или по II начинъ, ще трѣбва по-редко да отваряме дупката за вадение на цвѣкло и всѣкогашъ внимателно да я запущваме съ слама, за да не може да прониква вътрѣ външната топлина.

Кръмното цвѣкло е много добра храна за всѣкакъвъ добитѣкъ, нѣ тя е най-добра за млѣчния добитѣкъ (крави и биволици, които доимъ), който, храненъ съ цвѣкло, дава много повече млѣко, отъ колкото ако не му се дава хичъ такъво. Обикновено на една крава се дава отъ 15—30 кгр. цвѣкло; на работния добитѣкъ се дава по-малко 10—15 кгр.; а на младия добитѣкъ още по-малко 5—10 кгр. Най-добръ е цвѣклото да се дава отъ начало по-помалко и постепенно да се увеличава до 30 кгр. на глава (500 кгр. жива тѣжина). Цвѣклото трѣбва да се дава нарязано на тънки резанки и размѣсено съ плѣва или дребна слама. Когато се забѣлѣжи, че добитѣка захване да дриска, цвѣклото се намалява. Годишно е нужно за 1 глава добитѣкъ около 6000 кгр. чукундуръ, а отъ 1 дек. се получаватъ 4—6000 кгр.

Листата на кръмното както и на захарното цвѣкло, сж една добра храна. Тѣ трѣбва да се даватъ тоже размѣсени съ слама или плѣва, нѣ отъ начало по малко, защото подуватъ.

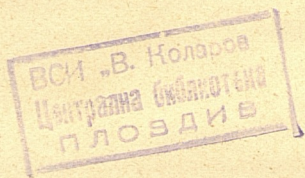
Добиване на сѣмето.

Сѣме отъ цвѣклото се получава, като запазимъ прѣзъ зимата чукундурa и напролѣтъ го посѣемъ, както зелката. Качеството на сѣмето е въ голѣма зависимостъ отъ чукундурa, който е избранъ за сѣме. За това трѣбва особено да се внимава при избора. Още прѣди брането на цвѣклото стопанина трѣбва да избира глави за сѣме. Избранитѣ глави трѣбва да иматъ свойствената (типичната) на сорта форма, да бѣде срѣдно голѣма и съвършено здрави. Слѣдъ като се отбератъ, грижливо се изваждатъ и листата имъ се отсичатъ една дланъ високо отъ основата имъ. Тукъ изсичане на пѣшкитѣ, както това що става при цвѣклото за хранение, не трѣбва да става, а се гледа да се запазятъ неповрѣдени всички пѣшки. Съхранението имъ става въ сухи, провѣтриви не топли зимници или по единъ отъ горнитѣ начини. На пролѣтъ, когато минатъ опасноститѣ отъ слана, отбранитѣ чукундурa се разсаждатъ въ редове на 80 см., а коренъ отъ коренъ на 60 см. При разсаждането се внимава, щото чукундурa да доде съвсемъ малко по-дълбоко въ земята, отъ колкото е билъ по-рано. Слѣдъ насаждането земята се прѣкопава, а прѣзъ лѣтото се даватъ 2—3 мотики, споредъ нуждата и едно загърлюване. Нѣ трѣбва да се забравя, че по-рано почвата трѣбва да е грижливо приготвена, а особено за захарното цвѣкло. На една глава не трѣбва да се оставятъ повече отъ 5—8 клончета, а всички други ще се отстраняватъ веднага щомъ покаратъ. Ако чукундурa е рано насаденъ и клончетата сѣ

изкарали, а се има опасностъ отъ слана, тогава трѣбва да се покриватъ съ нѣщо. Ако прѣзъ лѣтото се забѣлѣжатъ по листата на цвѣклото, особено захарното, нѣкакви рѣждиви пѣтна, тѣзи листа веднага да се отсѣчатъ и изгорятъ. Ако по-многомъ листа или всичкитѣ има такива пѣтна, тогава трѣбва да се изади цѣлата глава и изгори. Туй трѣбва да стане, защото тѣзи пѣтна се причиняватъ отъ нѣкоя болѣстъ и ако не се унищожатъ, болѣстѣта ще се прѣнесе и на самото сѣме и до година, когато се посади това сѣме, цѣлото цвѣкло ще е заразено. Сѣмето узрѣва прѣзъ Септемврий и Октомврий и то неравнобѣрно. За това щомъ сѣмето на една клонка е узрѣло, отсича се клонката до главата, а другитѣ се оставятъ да дозрѣятъ. Отсѣчениитѣ клонки се наврѣзватъ на единъ грѣстъ (снопче) и се оставятъ нѣкъдѣ на слънце да дозрѣе сѣмето и просъхне, слѣдъ което се овѣршва. Узрѣлото сѣме има тъмнозеленикавъ цвѣтъ и като се прѣхпае, вътрѣшността му изглежда бѣла брашнена. Овѣршването става съ рѣжка или машина. Щомъ като е узрѣло сѣмето просто се обрулва съ рѣжка и се остава на слънце да изсъхне добрѣ, като за тая цѣлъ се прѣхвърля нѣколко пѣти. Изсъхналото семе се събира въ торба или чували и се окачва нѣкъдѣ на сухо и провѣтриво мѣсто. То трѣбва да се пази твърдѣ много отъ мишки, защото тѣ го много обичатъ и ще го изѣдатъ всичкото. Отъ 1 декаръ нива се получава 150—300 кгр. сѣме.

Както се помѣна, добиването на сѣме за крѣмно, а особено за захарно цвѣкло е една много деликатна работа и изисква се за това особна

подготовка и умѣние. За това е най-добрѣ да се купува сѣме за крѣмно цвѣкло отъ позната фирма, която даватъ пълна гаранция за доброкачествеността на сѣмето или, ако такива фирми стопанина не познава, да се отнесе до земеделѣския инспекторъ или Народното Земеделѣско Дружество въ София. За захарно цвѣкло, понеже фабрицитѣ даватъ сѣме и въ тѣхенъ интересъ е да даватъ само най-доброкачествено, стопанина нѣмащо да се грижи.¹⁾

¹⁾ При написването на тая книшка съмъ се ползувалъ отъ слѣдующитѣ съчинения: „Rübenbau“ отъ D. r. Knauer и Hollrung, „Die Kultur landn. Nutzpflanzen“ отъ Blomeyer и др.